

General-major
STANISLAV OCOKOLJIĆ

Uticaj ratnih doktrina velikih sila na trku u naoružanju

Činioci koji opredeljujuće utiču na usvajanje i primenu ratne doktrine i vojne strategije* su brojni. Među njima su ipak dva osnovna: opšti politički i vojni ciljevi države i materijalno-tehnički faktor rata i oružane borbe.

Brojne suštinske promene u društvenim odnosima do kojih je došlo posle drugog svetskog rata izazivaju značajne promene u političkim i vojnim ciljevima mnogih zemalja i naroda. One utiču na značajna pomeranja u opštoj, pa shodno tome i vojnoj politici velikih sila, a time i u njihovim ratnim doktrinama.

Nesumnjivo da osnovni uzroci sukoba različitih interesa danas leže u opštim društvenim suprotnostima, kao što su: suprotnost između razvijenih proizvodnih snaga i zaostalih, prinudom održavanih proizvodnih odnosa; suprotnost između visoko razvijenih i nerazvijenih zemalja koja je isprepletana suprotnošću rasporeda energetske izvora i sirovina i proizvodnih kapaciteta; suprotnost između težnje naroda za slobodnim, nezavisnim razvitkom i sve veće međuzavisnosti i objektivne upućenosti jednih na druge.

Ne ulazeći u objašnjavanje uzroka ovih suprotnosti, konstatujemo da se one najočitije reflektuju: prvo, na direktne opšte odnose iz-

* Danas se u svetu, kako u naučnim polemikama tako i u popularnim publikacijama, upotrebljava mnogo različitih termina za objašnjavanje fenomena upotrebe oružja i vojne sile za postizanje političkih ciljeva. Čuju se različiti izrazi: ratna ili vojna doktrina, vojna strategija, strategija odbrane, vojno-strategijske koncepcije, a i drugi.

U ovom tekstu upotrebljavamo izraz ratna doktrina i vojna strategija i pod tim, u najširem smislu, podrazumevamo skup i sistem opštih teorijskih principa i praktičnih mera o neposrednoj i posrednoj upotrebi vojne sile, bliže rečeno oružanih snaga, radi postizanja određenih političkih ciljeva.

među dve super-sile — Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez; drugo, u okviru odnosa svake super-sile, posebno prema sopstvenom bloku — NATO i Varšavskom ugovoru i zemljama koje ih čine, kao i u okviru odnosa koji se tako stvaraju između vojnih blokova; treće, u politici i ponašanju svake super-sile prema brojnim nesvrstanim i vanblokovskim zemljama; i četvrto, u odnosima dveju super-sila sa NR Kinom. Oštrina suprotnosti uslovljava traženje novih i odabiranje vrlo različitih sredstava za ostvarivanje sopstvenih interesa. U tom smislu su i ratne doktrine i vojne strategije super-sila konstantno i dugoročno usmerene na iznalaženje novih, usavršenijih i efikasnijih načina aktivnosti, kako bi vojnoj sili obezbedile sve veće i značajnije mesto i ulogu u ostvarivanju političkih ciljeva. To ih objektivno vodi zahtevu za njenim konstantnim kvalitativnim i kvantitativnim jačanjem.

Istovremeno, pronalazak i razvoj nuklearnih borbenih sredstava izaziva radikalne promene u materijalno-tehničkom faktoru. Nuklearni eksploziv sam po sebi nosi kvalitetno jačanje vojne sile i uporedno podstiče ubrzan razvoj konvencionalnih sredstava. Značajna naučna dostignuća u mnogo čemu su podređena vojnim ciljevima, uz istovremeno nesrazmerno povećavanje naučnog istraživanja za vojne svrhe. Na taj način nuklearno i konvencionalno oružje povećavaju i kvalitativno i kvantitativno vojnu silu do ogromnih razmera.

Tako razvijena moderna vojna sila posle drugog svetskog rata služi i dalje za vođenje brojnih ratova* i predstavlja konstantnu opasnost za izbijanje novih, sa razaranjima mnogo većih razmera. Ali, osim namene da direktnom upotrebom obezbedi realizaciju političkih ciljeva, vojna sila je danas mnogo više nego ranije sredstvo zastrašivanja, pretnji i pritisaka, sredstvo super-sila za izazivanje a i smirivanje kriza sa raznim ciljevima, sredstvo iznuđivanja i pogađanja.

S druge strane, vojna sila se malim narodima, zemljama u razvoju i svim onima čiji je slobodan razvoj na bilo koji način ugrožen ili sprečen, objektivno potvrdila kao neophodan uslov za ostvarenje oslobođenja ili za obezbeđenje odbrane i zaštite ostvarene slobode i nezavisnosti. Nezavisnim nesvrstanim zemljama i narodima, sraz-

* Prema klasifikaciji i strategiji francuskog poleomološkog instituta objavljenoj u knjizi »Izazov rata«, u periodu između 1740. i 1945. godine bilo je većih oružanih sukoba 295 (1,4 godišnje), a 71 oružani sukob u periodu od 1945. do 1974 (2,5 godišnje). Prema jednoj sovjetskoj klasifikaciji u istom periodu od 29 godina bilo je 73 oružana sukoba, a 468 raznih drugih konflikata u kojima je, u određenom stepenu, bila angažovana oružana sila. Prema jednoj američkoj analizi u ovom periodu bilo je 28 međunarodnih kriza u kojima je bila neophodna odluka vlade o upotrebi ili o uzdržavanju od upotrebe oružanih snaga, pri čemu je u približno 80% slučajeva korišćen određen stepen vojne sile.

merno svojoj jačini i relevantnosti, oružane snage pre svega služe kao sredstvo odvratanja eventualnog agresora, a i kao sredstvo za odbranu u slučaju napada.

Shodno povećanju spoljopolitičke uloge i uticaja na međunarodne i međudržavne odnose, vojna sila je u nekim zemljama jak oslonac reakcionarnih režima za održavanje na vlasti, ali, u nekim drugim ona je ne samo oslonac, već i jezgro progresivnih oslobodilačkih i socijalnih kretanja.

Dobivši tako povećanu ulogu i mesto u društvenim odnosima uopšte, vojna sila u savremenom svetu sledi tendenciju konstantnog kvantitativnog i kvalitativnog jačanja, a ratne doktrine i vojne strategije značajno povećavaju uticaj na vođenje unutrašnje i spoljne politike.

Glavni i odlučujući sadržaj vojne sile i odbrambenog sistema u onim okvirima koji se odnose na oružanu borbu nesumnjivo čine oružane snage. Njihov kvalitet određuju brojni elementi, među kojima su najznačajniji: veličina efektivna, kvalitet ljudstva i sredstva ratne tehnike, odnosno naoružanje i vojna oprema u užem smislu. Prema tome, i pojam trke u naoružanju podrazumeva, opšte uzeto, celokupni trend jačanja oružanih snaga u svim njihovim komponentama. Iako je činjenica da danas u svetu ima blizu 25 miliona ljudi pod oružjem nesumnjivo značajna, ipak je mnogo važnije konstantno kvantitativno i kvalitativno povećavanje naoružanja i vojne opreme. Otuda se taj razvoj opravdano tretira i kao glavni sadržaj trke u naoružanju. Zbog toga se određivanje politike, smerova i materijalnih uslova razvoja sredstava ratne tehnike nalazi na središnjim tačkama svih ratnih doktrina i vojnih strategija, posebno ratnih doktrina super-sila.

Kratka analiza posleratnih procesa u društvu uputiće na zaključak da se u okviru povećane uloge vojne sile razvoj naoružanja i vojne opreme najneposrednije vezuje s odgovarajućim direktnim političkim ciljevima. Poslednjih godina, a to se može očekivati i u budućnosti, u pojedinim slučajevima čak i sama odluka o modalitetima razvoja datog sistema oružja bila je pre svega mera za obezbeđenje odgovarajućeg političkog cilja, a njegov stvarni borbeni efekat imao je sekundaran značaj.

Zasnovani na politici popuštanja zategnutosti, direktni odnosi dveju super-sila najneposrednije se ispoljavaju u trci u razvoju strategijsko-nuklearnih sredstava, a njihovi blokovski odnosi, šire uzeto, na trku u razvoju najmodernijih konvencionalnih sredstava ratne

tehnike. Odnos super-sila prema nesvrstanim i vanblokovskim zemljama ima poseban uticaj na razvoj ratnih doktrina, vojnih strategija i konvencionalnih sredstava ratne tehnike, proširujući ga i na taktička nuklearna sredstva.

Međutim, ne bi bilo dobro svaki od navedenih uticaja analizirati odvojeno i bez najneposrednijeg povezivanja sa ostalim vidovima i modalitetima ispoljavanja društvenih odnosa. Posebno se pri tome mora voditi računa o direktnim odnosima dveju super-sila. Jer, odnosi među njima danas počivaju na ravnoteži koja je u osnovnoj sadržini vojna, i to pre svega strategijsko-nuklearno-raketna. Po prirodi stvari, obe super-sile nastoje da sve, od najmanjih do najvećih društvenih suprotnosti i sukoba interesa, razrešavaju u međusobno najuže ograničenim okvirima. Ta činjenica ima poseban uticaj na razvoj oružanih snaga, jer vodi tendencijama:

prvo, zatvaranja razvoja oružanih snaga, istraživanja i proizvodnje sredstava ratne tehnike u maksimalno ograničene sopstvene okvire i onemogućavanje efikasne kontrole čak i eventualnih sporazuma i mera kontrole naoružanja ili smanjivanja oružanih snaga ili razoružanja;

drugo, doziranog dopuštanja razvoja oružanih snaga i sredstava ratne tehnike, kako u zemljama članicama vojnih blokova tako i kod većeg broja manje razvijenih, vanblokovskih, nesvrstanih zemalja, shodno interesima odgovarajuće super-sile;

treće, pokrivanja maksimalno gustim velom tajnosti svega čime se raspolaže ili se razvija i istražuje, uz istovremeno široko korišćenje psihološko-propagandnih postupaka radi zastrašivanja i obmanjivanja;

četvrto, otvaranja mogućnosti izazivanja kriza i ratnih sukoba i direktne kontrole njihovog obima, odvijanja i prestanka u bilo kome kraju sveta, što u krajnjem ima za cilj praktično i konkretno odmeravanje ravnoteže vojnih snaga na prostorima koji direktno ne zahvataju teritorije super-sila.

U isto vreme snažan pokret nesvrstanoosti značajno utiče na onemogućavanje potpune realizacije takvog ograničavanja u okvire odnosa samo super-sila i blokova. Ovaj pokret u okvirima opštih mirovljubivih ciljeva, a kao jedan od uslova efikasne odbrane nezavisnog razvoja, ističe i potrebu osposobljavanja samostalnih kapaciteta za razvoj odbrambenih sistema i oružanih snaga. Koraci su za sada ograničeni i skromni, ali vidljivi i mogući.

Kako je poznato, detant je politika proizašla iz objektivno iznuđenog saznanja obeju super-sila da se suprotnosti savremenog sveta, a posebno suprotnosti između njih samih, ne mogu rešavati trećim svetskim ratom. Jer, obe sile u konkretnoj vojnoj politici daju izuzetno mesto razvoju oružanih snaga i sredstava ratne tehnike, pa su njihovi obostrani kapaciteti ratnih razaranja narasli do takvih razmera da bi svetski nuklearni rat značio katastrofu čovečanstva. Međutim, iako detant počiva na ravnoteži izvanredno naraslih mogućnosti obostranog uništavanja, on je samo delimično i u krajnje ograničenom obimu uticao na usporavanje trke u naoružanju novim nuklearno-raketnim sredstvima.

Ratne doktrine i vojne strategije obeju super-sila usvojile su kao cilj da se detant kao alternativa trećem svetskom ratu održi maksimalnim naporima, usmerenim ka obezbeđenju uravnoteženog potencijala postojećih snaga.

Prema podacima Međunarodnog instituta za istraživanja u Štokholmu u godišnjem izveštaju za 1976. godinu, procenjeni kapaciteti strategijskih nuklearnih snaga SAD i SSSR su sledeći: ukupni broj aviona bombardera i raketnih lasera (interkontinentalnih balističkih raketa i balističkih raketa koje se lansiraju sa podmornica) iznosi u SAD 2210, a u SSSR 2403, uz napomenu da SAD imaju 41, a SSSR 54 strategijske podmornice. Prema procenama istog Instituta, SAD mogu upotrebiti 8.634, a SSSR 3.353 nuklearne bojeve glave koje se mogu do cilja samostalno preneti raketama. Prema američkim službenim procenama, koje takođe objavljuje ovaj Institut, ukupni broj nuklearnih bojevih glava koje se mogu ispaliti na cilj raketama ili avionima bombarderima, kojima raspolažu SAD iznosi 8.900, a SSSR 3.500.

Prema proračunima švedskog časopisa »Nauka i napredak« (januar 1977), dve svetske nuklearne sile, SAD i SSSR, imaju ukupni ekvivalenat od toliko megatona razorne snage koji odgovara snazi od 15 tona klasičnog eksploziva po stanovniku Zemlje. Prema podacima »Military Balance 1976—1977«, Sjedinjene Američke Države raspolažu kapacitetima od 1.930 megatona, a SSSR sa 3.735 megatona. Prezasićenost u ovim sredstvima je očigledna.

Međutim, u ocenjivanju ravnoteže svaka super-sila ima svoja merila. Tako se nastojanje da se — s jedne strane obezbedi efektivna ravnoteža u razornoj snazi, a sa druge strane omogućiti jednostrana tehnološka nadmoćnost prvenstveno u sredstvima lansiranja — svodi

u osnovi na stratezijski cilj i metod kojim se ravnoteža obezbeđuje postizanjem parcijalne nadmoćnosti u odnosu na suprotnu stranu. Zbog toga obe zemlje ulažu produžene, dugoročne planirane i maksimalne materijalno-tehničke i finansijske napore u razvoj i proizvodnju stratezijskih nuklearno-raketnih sredstava. Trka se u ovom domenu beskompromisno nastavlja, uprkos silovitom pritisku sopstvene apsurdnosti.

Pomenimo ovde samo neke od osnovnih vidljivih smerova razvoja ovih stratezijskih nuklearno-raketnih sredstava, bez pretenzija da učinimo precizniju analizu.

Pogledajmo interkontinentalne rakete koje imaju domet preko 10.000 km. Svaka raketa osposobljena je već za prenošenje jednog ili više (od tri do četrnaest) nuklearnih punjenja, a opremljena je sredstvima za obmanjivanje protivničke protivraketne odbrane i za protivelektronsku zaštitu. Prema tipu sistema za vođenje do cilja ove se nuklearne glave spuštaju na ciljeve ili u vidu grozda, jer nemaju posebne sisteme za navođenje na cilj (tip poznat kao MRV — američki Polaris A-3, sa tri glave po 200 KT i sovjetski SS-11 model 3, također sa tri glave po 200 KT), ili se svaka bojeva glava navodi na posebni cilj samostalnim sistemom za navođenje (tip poznat kao MIRV — američki Poseidon C-3 sa 14 glava po 40 KT i Minuteman III, sa tri glave po 200 KT i sovjetski SS-19 sa šest glava po 1 MT).

Zna se da su ove rakete namenjene za uništavanje raketnih lansirnih sistema suprotne strane koji se nalaze na kopnu u podzemnim silosima. Uz određeni procenat dozvoljenog verovatnog skretanja i odgovarajućom jačinom nuklearnog punjenja, koje ne bi trebalo da bude ispod snage od 200 KT, one treba da nanesu izvestan procenat oštećenja podzemnih silosa suprotne strane odgovarajućeg stepena otpornosti. Polazeći od sličnih proračuna ceni se da bi, na primer, SSSR sa 1320 raketa tipa MIRV bio u stanju da sigurno onesposobi 100 američkih podzemnih silosa.

Pošto se obe sile sporazumevaju o ograničavanju samo broja nekih vrsta i tipova raketa, što se javlja kao tendencija u dosadašnjim a verovatno i u budućim pregovorima, kao logičan smer nesumnjivog daljeg razvoja svih sredstava ističe se povećanje njihove preciznosti, a time ne samo isti već i povećani ukupni efekat.

Jer, povećanjem preciznosti gađanja ovim sredstvima ostvaruje se niz prednosti: smanjuje se jačina nuklearnog punjenja a time i težina bojeve glave, što pruža mogućnost povećavanja brzine leta i dometa rakete nosača, opremanje boljim sredstvima protivelektronske zaštite, nanošenje većeg procenta oštećenja na objektu dejstva,

kao i bolja zaštita i smanjivanje efekata eventualnog prvog udara protivnika i povećavanje opštih kapaciteta sopstvenog drugog udara, kao i veće mogućnosti doziranja veličine, obima i jačine svakog od udara. Evo i nekih konkretnih mera u razvoju elemenata sistema koji ove zahteve ratnih doktrina treba materijalno da obezbede.

Prema objavljenim podacima, za potrebe američkih oružanih snaga razvija se novi MARV sistem (prema predviđanjima za 1980. godinu), koji će za razliku od sadašnjih MIRV biti u stanju da u zoni cilja menja putanju leta po tipu bespilotnog aviona sa kojim se upravlja sa daljine i tako lako izbegavaju odbrambene mere protivnika. Ovaj sistem bi verovatno skretanje nuklearne bojeve glave od 170 KT smanjio na 30 metara, a povećao mogućnost oštećenja »tvrdih« (ojačanih) silosa na skoro 99% (za razliku od sadašnjeg Minuteman III, čije je verovatno skretanje 180 metara, jačina punjenja tri puta po 200 KT, a procenat oštećenja oko 60%).

U SAD bi to trebalo da bude nova raketa tipa M-X, pokretna na potezu od oko 40 km, sa mogućnošću lansiranja sa unapred pripremljenih položaja.

U SSSR-u je razvijena nova pokretna raketa SSX-20 koja treba da zameni postojeće rakete srednjeg dometa. Trebalo bi da ima tri nuklearne bojeve glave, inercioni sistem navođenja i domet do 5000 km. Iako ima samo srednji domet, ceni se da bi kombinacijom sa nekim stepenima drugih raketa i ona mogla lako povećati domet do interkontinentalnih razmera. Uostalom, nedavno su registrovana ispitivanja i sa raketom SSN-8, koja bi trebalo da je postigla domet od 10.200 km, sa nuklearnim punjenjem megatonske snage.

Drugi smer razvoja interkontinentalnih balističkih raketa sa više nuklearnih bojevih glava i mogućnošću njihovog samostalnog navođenja na cilj je da se lansirni uređaji osposobe za slobodno kretanje na kopnu, odnosno da izađu iz podzemnih silosa. To znači da bi bili sposobni da menjaju vatreni položaj, čime bi znatno umanjili mogućnost uništenja. U okviru ovih napora, osim već navedenog američkog projekta M-X, posebna pažnja posvećuje se sistemima brod-strategijska raketa i avion-strategijska raketa.

S obzirom na to da su nuklearne podmornice dovedene u znatno nepovoljniji položaj zbog vanrednog razvoja sistema za protivpodmorničku borbu (razna sredstva za daljinsko otkrivanje, a među njima i satelitska za detekciju, sredstva za praćenje plovidbe pod morem i druga), osnovni naponi čine se u dva pravca razvoja: prvo, opremiti podmornice umesto raketama srednjeg dometa od 700 do 4.200 nautičkih milja interkontinentalnim raketama kako bi bile u

moгуćnosti da ih lansiraju pod morem, ali već iz svojih teritorijalnih voda, gde su mnogo sigurnije i zaštićenije od protivničkih dejstava (zamena rakete Poseidon, dometa 2.500 km sa 10 nuklearnih glava, raketom Perseus, dometa 7.200 km sa 14 nuklearnih glava); drugo, povećati tonažu i brzinu podmornice na račun smanjenja njenog akcionog radijusa, sa »tišim« nuklearnim reaktorom i savršenijim sredstvima otkrivanja i zaštite. To je nova američka nuklearna podmornica Trident sa mogućnošću lansiranja 24 rakete i dometom od 7.500 km u prvoj (Trident I sa raketom C-4), a 11.000 km u poboljšanoj varijanti (Trident II) i tonažom od 16.000 tona, dvostruko većom od sadašnjih nuklearnih podmornica lansirale raketa, koja se inače kreće između 2.500 i 8.000 tona.

Ni strategijski bombarderi nisu zanemarivi kao strategijska sredstva supersila. Naprotiv, zbog osposobljavanja za kretanje mogućih ciljeva na suprotnoj strani (uvođenje pokretnih sistema za lansiranje interkontinentalnih raketa), bombarderi se i dalje cene kao pogodno sredstvo za samostalno otkrivanje, odabiranje i dejstvo po ciljevima na zemlji, a u nekim slučajevima čak i za procenjivanje ostvarenih efekata dejstva. Bombarder može nositi teška oružja, veći broj sredstava, a gađa preciznije. Osim toga, ako se takav bombarder u određenim situacijama drži stalno u vazduhu, može se direktno uticati na razvoj i stepen zategnutosti u kriznim situacijama.

Potvrdu da se u nuklearnom nadmetanju traži u suštini ostvarivanje konstantne prednosti, pruža primer isticanja potrebe elastičnosti u izboru ciljeva koji treba da budu tučeni nuklearnim borbenim sredstvima. Najveću moguću elastičnost u izboru ciljeva danas mogu da obezbede bombarderi sa posadom, naoružani raketama tipa vazduh-zemlja, s nuklearnim ili klasičnim punjenjem ili nuklearnim avio-bombama slobodnog pada različitih jačina punjenja. Ali, za takve zadatke neophodno je moderne bombardere osposobiti za prodiranje na malim visinama, za let velikom brzinom i opremiti modernim sredstvima protivielektronske zaštite. U tom smislu se u SAD razvija novi strategijski bombarder tipa B-1, četvoromotorni mlaznjak, težak 180 tona, doleta 16.000 km, koji se puni u vazduhu, ima maksimalnu brzinu od 2.500 km/čas na velikim visinama i 1.100 km/čas na visini 150 m od zemlje, sa naoružanjem ukupne težine 50 tona koje čine: 32 rakete brzine tri Maha, dometa 160 km, a tri bojeve glave od 100 do 200 KT i podzvučne rakete dometa 1.600 km sa punjenjem do 20 KT, kao i rakete za dejstvo protiv protivničkih presretača. U SSSR-u se takođe razvija bombarder Tupoljev poznat pod američkim nazivom Bekfajer. Do 1980. godine treba da bude proizvedeno 200 ovih aviona. To je dvomotorni mlaznjak, brzine 2

Maha, akcionog radijusa 6.000 km, može se puniti u vazduhu, ima dve rakete dometa 740 km, što mu omogućava dejstvo na udaljeni objekat od mesta opaljivanja u letu.

Sredstvo koje bi u naoružanju uopšte, u daljoj budućnosti, moglo da izazove radikalnije promene je krstareća raketa. Osnovu njene konstrukcije čini nemačka leteća bomba V-1, odnosno bespilotna letelica. Prema objavljenim podacima (oni su nešto kontradiktorni), može se pretpostaviti da se radi o raketi dometa od 3.500 km, brzine leta značajno manje od 1 Maha (oko 750 km/čas); leti na malim visinama od 200 do 500 m nad zemljom (prema nekim podacima i do 30 m) i pogađa cilj s verovatnim skretanjem u granicama od 10 do 100 m. Može nositi nuklearne ili konvencionalne bojeve glave. Za razliku od interkontinentalne rakete koja ima balističku putanju i dostiže visinu od 1.500 km, krstareća raketa leti izbegavajući radarско otkrivanje i praćenje. Lansirana sa podmornice ili bombardera, raketa leti sopstvenim pogonom, a sistemom TERCOM, koji je u suštini minijaturni računar, automatski koriguje pravac leta prema reljefu. Na cilj se upravlja samostalno ili na osnovu podataka koje dobija sa nekog satelita.

Sjedinjene Američke Države nameravaju da ovu raketu razvijaju za različite namene — kao strategijsku varijantu koja se lansira sa aviona bombardera; kao različite verzije raketa operativne i taktičke namene tipa more-more, more-zemlja i zemlja-zemlja.

U nekim armijama postoje krstareće rakete, ali taktičkog dometa do 300 km i samo za dejstvo na moru, kao što je to slučaj u sovjetskoj mornarici ili francuski tipovi Exocet i Otomat. Nove američke krstareće rakete imaju strategijski domet i namenu, a znatno im je poboljšanje u tome što obilaze sve prepreke na reljefu u letu. Na Zapadu se smatra da bi SSSR-u trebalo oko pet godina da ostvari takva tehnološka dostignuća svojih krstarećih raketa.

Tako ćemo, u vrlo bliskoj budućnosti, možda već početkom 1980-tih godina, imati ne samo dalja, tekuća usavršavanja strategijsko-nuklearno-raketnog naoružanja, već se očekuju i značajne kvalitetne promene i u SAD i u SSSR. Tehnološki napredak ostvariće se u svim vrstama i tipovima ovih sredstava, raketama, podmornicama i avionima, a javiće se i sredstva nove generacije sa značajnim kvalitetnim poboljšanjima.

Ali, konkretne mere u razvoju strategijsko-nuklearno-raketnog naoružanja koje preduzimaju obe super-sile za blisku i dalju budućnost ukazuju istovremeno da u ovoj trci, pri sadašnjim uslovima, nijedna strana nije u stanju da ostvari takvu dugoročnu prednost koja bi mogla izazvati bitna pomeranja u ravnoteži. Jednostrano

ostvarena prednost može biti samo tehnološka i kratkoročna (kažu, do pet godina). Ako se prednosti pokažu nedovoljno izvesnim, onda treba očekivati pregovore, ponude, pogađanja i ograničeno sporazumevanje, kao što je to slučaj sa sadašnjim stanjem SALT I.

Teško je očekivati da u ovim pregovorima dve velike sile same izađu iz svog zatvorenog dvočlanog kluba, bez obzira što kod ostale tri zemlje koje imaju nuklearno naoružanje ima pokušaja dokazivanja da su njihova, u suštini manjeg značaja, nuklearna sredstva pre-rasla u strateški nivo. Napori koji se čine i rezultati koji se mogu očekivati u Francuskoj i NR Kini (u V. Britaniji najmanje) ne mogu bitnije uticati na ravnotežu dveju super-sila verovatno za duži period.

Tako krug razvoja i jačanja strateško-nuklearno-raketnih sredstava i sporazumevanja o njihovom eventualnom manjem ili većem ograničavanju ostaje potpuno zatvoren, a nastavak dalje trke jedan je od osnovnih ciljeva ratnih doktrina i vojnih strategija super-sila, bez obzira na raznorazna uveravanja da su ovo samo »sredstva politike« i da nisu namenjena za stvarnu upotrebu.

III

Postojanje dva suprotna vojna bloka drugi je značajni faktor koji najneposrednije utiče na ratne doktrine i vojne strategije super-sila i ostalih blokovskih zemalja. Politički ciljevi blokova dugo-ročno su opredelili ulogu vojne sile kao jedne od značajnih, bezmalo presudnih činilaca, koji treba da obezbedi nepovredivost utvrđenih granica, ravnotežu oružanih snaga i unutrašnju kompaktnost društvenih sistema.

Prema podacima godišnjaka Instituta za strateška istraživanja u Londonu za 1976—1977. godinu, najveća koncentracija oružanih snaga je u Evropi. U mirnodopskom sastavu operativnih snaga ima nešto preko 7,5 miliona ljudi, a u poluvojnim formacijama pod oružjem još 1,3 miliona. Od toga NATO ima nešto preko tri miliona vojnika, 11.000 tenkova i 3.000 borbenih aviona. Varšavski ugovor ima 3,8 miliona vojnika, 26.500 tenkova i 5.300 borbenih aviona. U Evropi ima 10.500 nuklearnih bojnih glava taktičke namene (ili namenjenih za upotrebu na ratištu), od toga NATO 7.000 i VU preko 3.500, sa više hiljada sredstava za njihovo lansiranje (vazduhoplova, raketa malog dometa i artiljerijskih oruđa — ukupno 40 raznih poznatih tipova). Osim toga, tu su i velike rezerve naoružanja i opreme stokirane na tlu pojedinih zemalja članica oba bloka, namenjene za ubrzano

ojačavanje snagama čije bi se samo ljudstvo prevozilo, a oprema bi čekala na licu mesta. Ako se tome dodaju i snage koje sada stacioniraju van Evrope, a predviđene su za upotrebu na evropskom ratištu, onda ljudski efektivni prelaze 10 miliona ljudi, što je gotovo polovina svih oružanih snaga u svetu.

Za ocenu uloge oružanih snaga u Evropi posebno je važna činjenica da na teritorijama i u vodama evropskih zemalja obe super-sile imaju milion ljudi, po prilici nešto više od pola miliona sa svake strane. Ovako veliki vojni efektivni su konstanta koja predstavlja drugi sastavni materijalni elemenat politike detanta i neposredno je vezana i zavisna od prve, strategijske nuklearno-raketne konstante.

Razmatrajući promene u oružanim snagama blokova u periodu od 1971. do 1976. godine, uočljive su vrlo male razlike u broju ljudskih efekata, ali su značajna povećanja u kvantitetu sredstava ratne tehnike. U kvalitativnom poboljšanju sve oružane snage preduzimaju kratkoročno i dugoročno planirane mere modernizacije u organizaciji borbenih jedinica, u sistemu komandovanja i u obučenosti trupa, a posebno uvođenjem novih sredstava ratne tehnike u formacijski sastav i najavljivanjem novih, sada u raznim stepenima razvoja.

Kad je reč o ratnim doktrinama i vojnim strategijama zemalja članica vojnih blokova, uočljiva je njihova identičnost sa onim delom doktrine i strategije vodeće sile bloka koji se odnosi na njene ciljeve i interese u okviru blokovskih granica, pretežno na tlu Evrope i njoj neposredno susednih teritorija.

U krilu Varšavskog ugovora ova identičnost ratnih doktrina i vojne strategije je izrazito vidljiva i javno manifestovana, što se ocenjuje kao značajan kvalitet i prednost.

S obzirom da oružane snage SSSR-a imaju glavnu ulogu u Varšavskom ugovoru, oružane snage ostalih zemalja, shodno dodeljenoj im ulozi u okviru opštih zajedničkih planova, razvijaju se u direktnoj zavisnosti od ovih planova i odluka o razvoju sovjetskih oružanih snaga. Osnovna im je karakteristika da su opremljene konvencionalnim sredstvima ratne tehnike, a osposobljene su i pripremljene i za dejstvo u uslovima upotrebe nuklearnih borbenih sredstava. Sa nuklearnim borbenim sredstvima taktičke namene raspolažu samo sovjetske oružane snage. Prema sada vidljivoj perspektivi i poznatim principima ratne doktrine i vojne strategije SSSR-a i Varšavskog ugovora, ovakav će se opšti smer razvoja dugoročnije nastaviti, jer odgovara politici SSSR-a i njegovom stavu o ulozi VU u odnosu na obezbeđenje vojne ravnoteže i osposobljenosti za preduzimanje vojnih mera očuvanja kompaktnosti u bloku.

Kada je reč o NATO-paktu, na prvi pogled se čini da takve identičnosti nema u ratnim doktrinama i vojnim strategijama. Međutim, ako se izuzmu neke u suštini više formalne razlike u gledanjima, i u NATO-paktu postoje jedinstveni zajednički planovi o ulozi, mestu i zadacima oružanih snaga svake zemlje članice pakta. I ove snage su opremljene samo konvencionalnim sredstvima ratne tehnike, a osposobljene i pripremljene za borbena dejstva u uslovima upotrebe nuklearnih sredstava. Nuklearnim sredstvima namenjenim za upotrebu na ratištu raspolažu u osnovi oružane snage SAD, iako ih imaju i oružane snage Velike Britanije i Francuske.

Političke, ekonomske, geostrategijske i druge razlike između zemalja članica NATO-pakta stvarale su u prošlosti, a i danas čine izvesne teškoće pri usaglašavanju planova razvoja oružanih snaga. Isticanje neophodnosti koordinacije u celini, naročito pri usvajanju zajedničkih dugoročnih planova razvoja oružanih snaga, u proizvodnji sredstava ratne tehnike i u obezbeđenju uslova jedinstva komandovanja i drugih pitanja, stalan su sadržaj sporazumevanja i konkretnih mera članica saveza i njihovih opštih, političkih i vojnih institucija i organa. I ovde glavnu ulogu imaju oružane snage SAD sa svojom nuklearnom i konvencionalnom komponentom.

Jedinstvenu osnovu ratnih doktrina i vojnih strategija svih zemalja članica NATO čini američka teza po kojoj samo vojna ravnoteža može da poveća bezbednost zapadnog sveta i pruži mogućnost daljeg popuštanja zategnutosti u Evropi i svetu. Za ratnu doktrinu NATO karakteristična je poslednja godina, a 1976. i 1977. godine naročito, izuzetna briga o načinu i sredstvima održavanja vojne ravnoteže, s obzirom na približno realne procene o mogućnosti da ona bude bitno narušena na štetu Zapada, ako se procenjivanje svede na vrlo uske, pretežno centralnoevropske i konvencionalne okvire. Kao kod Varšavskog ugovora, i ratna doktrina NATO posvećuje mesto zadatku oružanih snaga da obezbede unutrašnju kompaktnost bloka.

Probleme jačanja sile u svetu blokova treba razmatrati u svetlosti identičnosti polaznih principa ratnih doktrina i vojnih strategija, iako ne treba zanemariti nesumnjive razlike u gledanjima i ostvarenjima. Bez obzira na dugogodišnje razgovore o razoružanju u Ženevi kao i razgovore o smanjivanju kopnenih snaga u centralnoj Evropi u Beču, održavanje ravnoteže oba bloka izražava se konstantnim jačanjem oružanih snaga svih zemalja članica u onim pravcima razvoja koji obezbeđuju realizaciju zadataka i uloge koju konkretne oružane snage imaju u planu bloka.

Podimo od nuklearne komponente vojišta, ili taktičke nuklearne komponente. U odnosu snaga u domenu ovih sredstava očigledna je

slabija pozicija Varšavskog ugovora. Ona nije samo u broju (7.000 prema 3.500), već i u većoj raznolikosti u vrstama lansirnih sredstava koju ima NATO, što je takođe određena prednost u kvalitetu. Pri tom treba imati u vidu još dve činjenice. Prvo, u oružanim snagama mnogih zemalja oba pakta nalaze se sredstva iz kojih se mogu lansirati osim konvencionalnih punjenja i nuklearne bojeve glave, mada se one nalaze pod takozvanim duplim ključem, odnosno mogu biti upotrebljene samo uz pristanak velike sile. Drugo, obe sile na evropskom ratištu mogu upotrebiti i deo svojih strategijskih nuklearnih sredstava koja se nalaze na podmornicama, površinskim brodovima i avionima na brodovima nosačima aviona.

Sovjetska ratna doktrina polazi od principa da savremenoj napadnoj operaciji na kopnu prethode snažni vatreni udari nuklearnim i konvencionalnim sredstvima sa zemlje i iz vazduha. Iz takvog doktrinarnog stava proizlazi nesumnjiva orijentacija na dalji razvoj i usavršavanje nuklearnih borbenih sredstava manje snage i lansirnih uređaja srednjeg i malog dometa, s osnovnim ciljem da se i u ovom domenu postigne ravnoteža. Podaci o razvoju tih sredstava su vrlo oskudni, ali je sasvim izvesno da SSSR čini značajne napore u tom pravcu, što se, uostalom, može potvrditi podacima o razvoju sredstava kao što su rakete SS-16 i SS-20.

U domenu taktičkih nuklearnih sredstava razvoj se u SAD usmerava u dva pravca: minijaturizacijom nuklearnih punjenja na jačine ispod jedne kilotone i izdvajanjem neutronske efekte stvaranjem »čiste bombe«; osposobljavanjem klasičnih artiljerijskih oruđa za lansiranje nuklearnih bojnih glava i usavršavanjem posebnih sredstava za srednje domete. Podaci o razvoju tih sredstava su oskudni, a oni koji se objavljuju često su psihološko-propagandnog karaktera. Nesumnjiv cilj takvog razvoja je da se što je duže moguće zadrži postojeća prednost.

Osim pomenutih obostranih ciljeva, na značaj i veličinu napora u razvijanju taktičkih nuklearnih sredstava utiče strategijska procena odnosa blokova u konvencionalnim snagama na evropskom ratištu, a posebno na njegovom centralnom vojištu. Prema procenama NATO, ona je nepovoljna za Zapad, a može se nadoknaditi samo odgovarajućom snagom nuklearnih borbenih sredstava. Prema doktrinarnim stavovima NATO, ova se sredstva moraju razvijati i usavršavati, jer će dugoročno zadržati višestruku namenu. Prvo, treba u miru da obezbede ravnotežu i spreče suprotnu stranu da, osloncem na značajnu prednost u konvencionalnim snagama, sprovodi politiku »finlandizacije« nad zemljama zapadne Evrope, jer Zapad nije spreman

za ulaganje takvih napora koji bi mu obezbedili ravnotežu samo u konvencionalnim snagama. Drugo, ova sredstva treba da posluže u slučaju direktnog kopneno-vazdušnog sukoba za postepeni prelaz na opštu upotrebu nuklearnih sredstava, odnosno treba da imaju ulogu prvog stepena upozorenja suprotnoj strani da je Zapad spreman da na napad koji je počeo konvencionalnim oružjem odgovori nuklearnim sredstvima, sa ili bez takozvane konvencionalne pauze. Treće, ova sredstva namenjena su i za zastrašivanje, pretnje i pritiske na male zemlje van blokova, u raznim kriznim situacijama, kao što je to već učinjeno u periodu energetske krize 1973. godine i u drugim prilikama.

Kao što se vidi, u gledanjima velikih sila i blokova na namenu taktičkih nuklearnih borbenih sredstava ima razlika, ali je politika njihovog dugoročnog perspektivnog razvoja vrlo bliska.

U sovjetskoj ratnoj doktrini i vojnoj strategiji tokom čitavog perioda posle drugog svetskog rata nije bilo ozbiljnijih pojava potcenjivanja konvencionalne komponente oružanih snaga. Naprotiv, i po najnovijim sovjetskim gledanjima, moderno nuklearno i raketno naoružanje dozvolilo je da se u ratnim dejstvima ispolji ne samo značajno povećana vatrena moć — moć razaranja i uništavanja, kao prva mogućnost, nego i da se ona prenese na neograničenu dubinu u protivničkom borbenom rasporedu, što predstavlja drugu odlučujuću mogućnost. Ovakve dvostruke efekte može jedino uspešno da eksploatiše kopnena vojska. Zbog toga se mora osposobiti za brzo savlađivanje zemljišta, što znači da mora biti osposobljena za pokret kopnom i vazduhom radi brzog dubokog prodiranja i ovladavanja velikim prostorima. Pri tome mora biti sposobna da uspešno savlađuje sve vrste kombinovanih nuklearno-konvencionalnih prepreka. Jer, rezultati razvoja modernih raketnih sredstava su značajno podstakli razvoj odbrambenih sredstava, naročito protivoklopnih i protivvazdušnih, pa i nuklearnih. Odbrana je time dobila novi kvalitet u upornosti i čvrstini.

Na osnovu takvih doktrinarnih procena i gledišta razvoja kopneno-vazdušnih snaga namenjenih za takva dejstva, pre svega na evropskom ratištu, a zbog tehnički i organizaciono moderno razvijenih snaga protivnika, usmerava se u pravcu njihovog osposobljavanja za brze pokrete velikih grupacija i sastava, kopnom (oklopnomehanizovanih) i vazduhom (vazdušno-desantnih i prenosnih). Takav pokret obezbeđuje se sistemima masovnih sredstava prtoivoklopne, protivvazdušne, protivdesantne i protivelektronske odbrane i zaštite, namenjenim za savlađivanje svih vrsta sistema moderne odbrane na kopnu i u vazduhu, a podržava neprekidnom vatrom (nuklearnom i

konvencionalnom, artiljerijsko-raketnom i iz vazduha) koja pokriva ceo odbrambeni sistem protivnika. Za taj zadatak podrške vatrom koriste se, načelno, ista sredstva kao i za prvi vatreni udar koji pretihodi napadnom manevru.

Sovjetska ratna doktrina ukazuje da će u eventualnim ratovima operacija kao glavni oblik borbenih dejstava na kopnu, pre svega napadna, dobiti, za razliku od operacije u drugom svetskom ratu, sveobuhvatniji, u osnovi trodimenzionalni karakter (»do sada je samo bila u dimenzijama po frontu i po dubini, a ubuduće će biti i po visini«). Grupacija ili sastav koji je izvode sastojaće se od dva osnovna ešelona, jednog koji se kreće i vodi borbu na zemlji i drugog u vazduhu.

U američkoj ratnoj doktrini značajna promena u gledanju na fizionomiju borbenih dejstava u eventualnom ratu u Evropi, posebno centralnoj, i na ulogu konvencionalnih snaga, nastupila je prelaskom na strategiju elastičnog odgovora. Prema sadašnjim gledanjima, uloga konvencionalnih snaga na centralnoevropskom vojištu svodi se na obezbeđenje »konvencionalne pauze«. Neke razlike postoje samo u gledanjima na njeno trajanje — SAD su za dužu (60 dana), evropski saveznici za kraću (najviše do 30 dana). Ako je suditi po javnim istupanjima i diskusijama, a i s obzirom na odnos snaga među blokova, zapadne konvencionalne snage su po svojim karakteristikama više namenjene za odbrambena dejstva na području zapadnoevropskog dela vojišta, iako se zbog toga nikako ne bi smelo ceniti da ne bi bile u stanju da, uz snažne prethodne nuklearne i konvencionalne udare, preduzmu i napadne operacije širih razmera.

Osnovna doktrinarna gledanja oba bloka na ulogu konvencionalnih snaga identična su po tome što ih smatraju neophodnim za vođenje rata i održavanje ravnoteže. Zato je i zajednička karakteristika kopneno-vazdušne komponente oružanih snaga oba bloka sposobnost za napadna i odbrambena dejstva, bez obzira na to koliko se deklarativno zaklanjaju isključivo odbrambenim ciljevima. Tako se sada, a tako će verovatno biti u budućnosti, javljaju značajne karakteristike razvoja konvencionalnih oružanih snaga i tendencije razvoja konvencionalnih borbenih sredstava i ratne tehnike. Pomenimo samo neke osnovne trendove.

Glavno sredstvo za pokret i dejstvo na kopnu i dalje su tenk i oklopni transporter, odnosno oklopnomehanizovane snage. I pored revolucionarnog razvoja protivoklopnih sredstava i dilema o budućnosti tenka, nastalih neposredno posle četvrtog arapsko-izraelskog rata, obe velike sile nastavile su da razvijaju nove modernije tenkove (T-72 i M-1 u sovjetskim oružanim snagama, XM-1 i nove va-

rijante Leoparda u NATO), a dilema između naoružanog oklopnog transportera i oklopnog prevoznog sredstva za pešadiju rešena je u korist prvog (američki novi MICV).

Čini se, prema tome, da je u oba bloka za sada ipak obezbeđena dugoročnija perspektiva oklopnim sredstvima i jedinicama kao nosiocima napadnih i odbrambenih dejstava. Dalja poboljšanja treba očekivati u vatrenoj moći i pokretljivosti, očigledno na štetu oklopa, iako neke nove legure omogućavaju njegovu otpornost.

Uporedo sa značajnim sredstvima protivvazdušne odbrane, vazdušna komponenta bitno proširuje svoju ulogu u borbenim dejstvima. Posle širih analiza, ispitivanja i otvaranja daljih puteva razvoja letelica i vazdušnodesantnih snaga, pokazale su se nerealnim i pogrešnim sve pretpostavke o opadanju uloge dejstva iz vazduha, s obzirom na vanrednu efikasnost protivvazdušne odbrane, naročito pokazanu u četvrtom arapsko-izrealskom ratu. U oba bloka intenzivno se nastavlja usavršavanje svih vrsta avijacije — lovačke, lovačko-bombarderske, bombarderske, transportne, izviđačke. Povećanje vatrene moći, usavršavanje sistema vođenja letelica i navođenja ubojnih sredstava na cilj sa većih daljina, opremanje sredstvima za letenje na vrlo malim visinama, razvoj avijacije kopnene vojske podzvučnih brzina, proširivanje namene i upotrebe helikoptera i niz drugih ostvarenja predstavljaju osnovne karakteristike i trendove daljeg razvoja vazduhoplovstva. Tendencije u razvoju pokazuju da snage koje se upotrebljavaju iz vazduha ne samo što po obimu i dometu proširuju klasične zadatke obezbeđenja vatrene podrške i zaštite dejstava kopnene vojske, već po značaju kvalitetno menjaju do sada ograničen i specifičan zadatak obezbeđenja manevra živom silom u vazдушnom prostoru.

Kvalitetna promena značaja manevra živom silom u vazduhu posledica je povećanja tehničkih mogućnosti svih vrsta letelica, posebno transportne avijacije, neophodne za brzo prebacivanje većih grupacija i na veće dubine radi ostvarenja manevra u pozadini protivnika. Težnja da ovaj manevr ima ne samo taktički, već operativni, a u pojedinim situacijama i strategijski značaj, postojala je i ranije. Njeno ostvarenje pokušano je u završnoj fazi drugog svetskog rata u centralnoj Evropi, ali bez velikog uspeha. Danas su vazdušno-transportna sredstva i jedinice mnogo bolje pripremljene i osposobljene za takva dejstva. Sve sovjetske vazdušnodesantne divizije, na primer, nalaze se direktno pod vrhovnom komandom oružanih snaga, što ukazuje na njihov izuzetni tretman.

U sovjetskim oružanim snagama razvija se novi tip letelice za brzo prenošenje desantnih jedinica u rejone moreuza, poznat pod na-

živom Ekranoplan, navodno kapaciteta prevoženja 900 ljudi u jednom naletu. U sastav opšte vojne armije od nedavno uvode se posebne vazdušnodesantne jurišne brigade na helikopterima.

Američke oružane snage svake godine redovno izvode vežbu prebacivanja snaga iz SAD na teritoriju Evrope, stalno poboljšavajući uslove realizacije maksimalno mogućeg brzog ojačavanja snaga na evropskom ratištu. Za slučaj izbijanja ratnog sukoba američke oružane snage predviđaju prevoženje u Evropu u roku od mesec dana: jednog miliona ljudi, oko jednog miliona tona oprme, četiri i po miliona tona municije i preko četiri i po miliona tona ostalih potreba.

Osim toga, na ubrzani razvoj vazdušnodesantnih i vazdušnoprenosnih snaga, transportne avijacije, helikopterskih jedinica i avijacije kopnene vojske, u oba bloka ima zahteva da oružane snage moraju raspolagati brzopokretnim ešelonima za intervencije. Pokretne snage (AMF) obrazovane 1959. godine smatraju se najelitnijim jedinicama NATO i opremljene su najsavršenijim borbenim sredstvima.

Revolucionaran korak učinjen je u razvoju protivoklopne i protivvazdušne odbrane. Pojedinač — borac, dobio je u ruke raketu — efikasno sredstvo u borbi protiv aviona i tenka. Efikasnost ovih sredstava, dokazana u četvrtom arapsko-izraelskom ratu, izazvala je neka ekstremna gledanja i poznatih vojnih stručnjaka. Ponovo se predlažu neki sistemi moderne »pozicione odbrane«, oživljavaju se stari predlozi o upotrebi taktičkih nuklearnih sredstava kao jedini efikasan način za proboj. Sadašnji trendovi u razvoju oružanih snaga i sredstava ratne tehnike ukazuju da su gledanja na ova pitanja mirnija i manje ekstremna.

Princip »opali, pa zaboravi« (»fire and forget«) sve je bliži realnom ostvarenju. Novi raketni sistemi treba u praksi da potvrde ono što je u laboratorijama već ostvareno. Reč je o eliminisanju uticaja udaljenosti cilja na njegovo precizno pogađanje svakim metkom. Takva borbeni sredstva treba da dovedu do daljih usavršavanja oružja i taktike vođenja borbenih dejstava.

Teško je reći koliko bi sadašnji trendovi u razvoju maksimalne preciznosti oružja mogli dovesti do takvih borbenih dejstava u kojima bi se ljudi međusobno uništavali »preko praznog prostora«, bez neposrednog dodira i bez borbe »prsa u prsa«. Međutim, treba energično odbaciti pokušaj prikazivanja ovih ostvarenja u ratnoj tehnici kao »humanizaciju« rata.

Bez navođenja brojnih sredstava koja su već praktično upotrebljena u ratu, ukažimo na činjenicu da su otvorene široke mogućnosti razvoja sredstava za osmatranje, otkrivanje, praćenje i ometanje na velikim daljinama. Spektar tih sredstava počinje minijaturnim (aku-

stičkim, seizmičkim, TV i sličnim) senzorima, a završava sa 914 satelita koji su se, prema podacima NASA, u 1976. godini nalazili u orbiti sa najrazličitijim zadacima.

Čvrsto je utvrđena politika blokova i njihovih vodećih zemalja da bez odlaganja i dvoumljenja nastave sveobuhvatne napore u jačanju konvencionalne komponente vojne sile, tretirajući je kao vitalni sastavni deo ravnoteže snaga. U takvim opredeljenjima nijedna strana ne pokazuje spremnost da se odrekne principa i planova u vojnoj politici i strategiji, bez obzira na ozbiljne unutrašnje, političke, ekonomske, tehnološke, energetske, finansijske, moralne i druge teškoće koje prate njihovu realizaciju. U odnosu na obim trke u naoružanju dva bloka, rezultati pregovora u Beču o smanjivanju oružanih snaga i naoružanja u centralnoj Evropi su krajnje minimalni.

Zemlje članice paktova su po cenu odricanja nezavisnosti povećale svoju odbranu velikim nuklearnim silama. Prividan je utisak da ih je ovaj put mogao osloboditi od vanrednih naprezanja za jačanje vojne sile. Taj put je, uz cenu nezavisnosti, od njih tražio još mnogo veće napore i ulaganja, koji daleko prevazilaze kako stvarne potrebe odbrane tako i objektivne mogućnosti zemlje. Blokovi su postali sila koja nezadrživo primorava članice da bespotrebno jačaju i svoje i zajedničke oružane snage i istovremeno doprinose jačanju vojnih snaga vodeće zemlje bloka. Dostignuti stepen razvoja vojnih kapaciteta blokova i tendencije njihovog daljeg neograničenog kvalitativnog i kvantitativnog povećavanja ukazuju na apsurdnost poveravanja odbrane svoje zemlje, naroda i društva velikoj sili i integrisanoj vojnoj organizaciji, ali i na konstantno povećavanje opasnosti od daljeg jačanja blokovske politike uopšte.

IV

Poseban uticaj na razvoj ratnih doktrina i vojnih strategija ispoljile su i društvene promene nastale u novooslobođenim zemljama posle drugog svetskog rata. U uslovima smanjene verovatnoće izbijanja svetskog nuklearnog rata, u ratnim doktrinama i vojnim strategijama super-sila ističu se sve više mogućnosti lokalnih ratova i preventivnih dejstava, proširuje se interes u pravcu razmatranja načina obezbeđenja regionalnih ravnoteža, a strategija posrednog nastupanja i specijalnog rata dobija posebno mesto.

Zbog sukoba različitih interesa, ciljeva i tendencija koji su se ispoljili u svetu vanblokovskih i nesvrstanih zemalja, super-sile su pred oružane snage istakle nove zahteve. Jer, brutalno osvajanje

teritorija, otvorena eksploatacija materijalnih dobara i krvavo ugušivanje svih progresivnih kretanja prinudno i postepeno ustupaju mesto drugim metodama nametanja odgovarajućih društveno-političkih i društveno-ekonomskih sistema. Vojna sila je i dalje ostala jedan od glavnih oslonaca u realizaciji takvih ciljeva, ali prilagođava svoje metode upotrebe, pa shodno tome i svoju organizovanost i tehničku opremljenost.

Među prvima javio se zahtev da deo oružanih snaga super-sile bude osposobljen za direktnu i brzu upotrebu na bilo kojem od područja na Zemlji. Načini zadovoljavanja ovog zahteva vrlo su različiti. Pomenimo samo neke: održavanje kontingenta oružanih snaga na pojedinim teritorijama u vidu vazduhoplovnih ili pomorskih baza, ili pod nekim drugim vidom (na primer, obezbeđenje »olakšica« u korišćenju lučkih ili aerodromskih postrojenja); stalni boravak jačih ili slabijih pomorskih snaga u pojedinim morima ili okeanima; osposobljenost izvesnog dela rezervi oružanih snaga za brzo prebacivanje vazдушnim i pomorskim putevima itd.

Realizacija ovih zadataka traži odgovarajuću vazdušno-pomorsku »strategijsku« pokretljivost. Razvoj novih pomorskih jedinica i sredstava i vazdušnotransportnih kapaciteta kod obe super-sile potvrđuje da se čine dugogodišnji izuzetni naponi radi povećanja transportnih kapaciteta i brzine prevoženja morem i vazduhom, obučavanja ljudstva i jedinica za dejstva u posebnim geografskim uslovima itd. Teži se osposobljavanju dela oružanih snaga za brze intervencije u kriznim situacijama i rejonima, koje omogućavaju ostvarenje politike svršenog čina, sprečavaju pretvaranje krize u dugoročni sukob ili rat i obezbeđuju čvrstu poziciju super-sile u određenoj zemlji ili regionu.

U ovom kontekstu treba istaći poseban značaj razvoja ratnih mornarica, u kojima se naročita pažnja posvećuje izgradnji jedinica i sredstava namenjenih za takve zadatke. To su nosači aviona i helikoptera, fregate i korvete, nuklearne podmornice i brodovi za lansiranje raketnih sredstava. Već njihov sadašnji, a naročito budući razvoj, obezbeđuje obema super-silama uslove da mogu biti dugotrajno ili stalno prisutne na bilo kome području sveta ili da zbog brzog razvoja vazdušne komponente u vrlo kratkom roku mogu direktno intervenisati.

Sovjetski Savez je poslednjih godina umanjio prednost koju su u ovom domenu imale Sjedinjene Američke Države. Realizacijom političke ravnopravnosti razvoja oružanih snaga SSSR je postigao značajan napredak u razvoju svojih pomorskih snaga, a takav trend i dalje nastavlja. Pored kvalitetnog i brojnog jačanja flotnih sastava,

sovjetske pomorske snage su prisutne u raznim morima i okeanima — Sredozemlju, Persijskom zalivu, severnom Atlantiku itd.

I u SAD se intenzivno nastavlja proizvodnja nosača aviona i većeg broja ostalih tipova brodova, s tendencijom podizanja tempa gradnje na 35 ratnih brodova godišnje. Američka i ostale ratne mornarice NATO-zemalja nastoje da dostignu sovjetsko preimućstvo u razvoju raketnih sistema brod-brod i brod-zemlja, a produžuju i napore na modernizaciji konvencionalnog brodskog naoružanja i opreme.

Ratna vazduhoplovstva se takođe osposobljavaju za zadatke neposredne intervencije i prevoženja snaga na velika udaljenja. Celokupna američka vojna transportna avijacija (strategijska, taktička i logistička) objedinjena je jedinstvenom organizacijom, modificiraju se dosadašnji vojni transportni avioni radi znatnog povećanja nosivosti, vrši se adaptacija u civilnoj avijaciji za vojni transport u slučaju potrebe, razvijaju se novi mlazni transportni avioni.

U sovjetskom vazduhoplovstvu za ove zadatke od značaja je uvođenje novog teškog transportnog četvoromotornog mlaznjaka IL-76, a u vazdušnodesantnim jedinicama planira se uvođenje višecevnihih lakih lansera, čime se znatno pojačavaju njihove vatrene mogućnosti.

Usavršavanje elemenata oružanih snaga za dejstva van teritorija, teritorijalnih voda i vazdušnog prostora velikih sila i blokova, čini se i u svim ostalim domenima, među kojima treba posebno istaći: razvoj svih vrsta helikoptera, elektronskih sredstava za osmatranje, otkrivanje, praćenje i ometanje, razvoj specijalnih sredstava za protivgerilska dejstva, hemijskih sredstava ratne tehnike, kao što su herbicidi, defolijanti, napalm-sredstva, aerosolni eksplozivi, binarna hemijska oružja, a i sve vrste sredstava za razne metode specijalnog rata.

Poseban napredak učinjen je u razvoju sredstava za terorističke akcije. Niz ostvarenja i tendencija u jačanju vatrene moći pojedinaca-borca proširile su mogućnosti izbora metoda terorizma. Od plastičnog eksploziva, široko primenjivanog u ranijim periodima, prešlo se na upotrebu aviona, raketa, minijaturizovanih elektronskih sredstava i mnoštvo drugih inovacija. Minijaturizacija sredstava ratne tehnike našla je u terorizmu široku primenu i značajan podstrek za dalji razvoj.

Napomenimo ovde još jednu pojavu novijeg datuma. Reč je o tome da velike sile radi intervencije osposobljavaju oružane snage nekih zemalja članica blokova ili njima vrlo bliskih zemalja po politici i interesima.

Nerazvijenost, bogatstvo u sirovinama energetskim i drugim izvorima, težnja za samostalnim i nezavisnim razvitkom novostvorenih

država sa svim problemima društvenih suprotnosti, objektivnim teškoćama i preprekama, predstavljaju pogodno tlo za direktno angažovanje velikih sila. U tim zemljama snažno je ispoljena težnja da nezavisnost obezbede i odgovarajućim efikasnim ssystemom odbrane i oružanim snagama. Pošto nisu na takvom stepenu razvoja da mogu obezbediti samostalne vojne snage i sredstva, većina tih zemalja je prinuđena da se obraća nekoj od velikih sila prihvatajući različite metode vojne saradnje i pomoći.

Prodajom oružja i sredstava ratne tehnike velike sile ostvaruju uticaj ne samo na ratne doktrine i vojne strategije, na organizaciju oružanih snaga i principe njihove upotrebe, već i na političku indoktrinaciju i vezivanje zemlje koja kupuje oružje i opremu.

Sukobi između mogućnosti i potreba zemlje koja kupuje oružje sa ciljevima, interesima pa i pritiscima super-sile koja prodaje oružje su neminovni. U tim sukobima često je preimućstvo na strani velike sile, zbog nemoći male zemlje da u što kraćem roku organizuje odbranu i oružane snage, ili zbog drugih po nju nepovoljnih okolnosti. Male zemlje se zbog kupovanja oružja nalaze u nepovoljnijem materijalnom položaju. Jer, efikasna odbrana nezavisnosti pretpostavlja, osim želje i moralne sposobnosti, i neophodan stepen opšte organizovanosti države, odgovarajuću ratnu doktrinu oružanih snaga, vojnu strategiju, naoružanje i druga sredstva ratne tehnike. Sve je to vrlo skupo i traži velika žrtvovanje naroda i društva.

Koristeći ove opšte okolnosti, super-sile raznim oblicima vojne saradnje ostvaruju i različite političke ciljeve. Brojne društvene suprotnosti na tim ogromnim područjima u svetu pružaju super-silama nove i dugoročne mogućnosti za ispitivanje ravnoteže i nastavljanje trke u naoružanju. Vojna sila je i ovde našla nove puteve za jačanje i proširenje uticaja na formiranje i razvoj međunarodnih odnosa.